

ÄKTA KONSERVATISM: LORD SALISBURY

8/5

AV DROTTNING Viktorias tio regeringschefer har Gladstone och Disraeli blivit de ojämförligt mest ryktbara; de förkroppsligar den brittiska parlamentarismen under dess klassiska skede likaväl som brytningen mellan romantisk konservatism och idealistisk liberalism. Den man som under längre tid än någon annan sedan 1820-talet lett Englands styre och som Viktoria själv betecknade som sin främste premiärminister — lord Salisbury — har vida mindre uppmärksamats av forskningen och den politiska debatten. I någon mån beror det kanske på att Salisbury inte fått någon porträtt av Morleys eller Buckles kvalitet. Hans dotter, lady Gwendolen Cecil, hann aldrig avsluta sin stort upplagda biografi; först för några veckor sedan utkom en tillfredsställande, om också summarisk skildring av Salisburys liv — A. L. Kennedy, *Salisbury* (John Murray, 25 shilling). Viktigare är att Salisbury var mera förvaltare än politiker, att han inte placerade sina åsikter och åtgärder i stora och fängslande perspektiv. Vid sidan av sina medtävlare verkar han torr, prosaisk, begränsad. Bristerna i fantasin och temperamentet kan inte bestridas, även om Salisbury själv såg Disraelis och Gladstones patetiska och storvulna paroller som excesser, knappast värdiga engelska gentlemän. Vad som utmärkte honom var moralisk integritet, en klar intelligens, en lugnt beräknande skicklighet och en äkta konservatism — främmande för det på en gång skeptiska, poserande och passionerade hos Disraeli.

Robert Cecils bana var idealtypisk för det aristokratiska England, som i honom fick sin sista ledande statsman. Han föddes 1830 i en av landets äldsta och förnämsta ätter, på Hatfield House i Hertfordshire, ett slott med väldiga egendomar och hundratals underlydande jordbrukare. I Eton — som han avskydde men dit han sände sina söner — och i Oxford visade han inga märkliga anlag utom ett intresse för naturvetenskap som blev bestående livet igenom och tog sig uttryck i kemiska experiment och tidig användning av sådana nymodigheter som elektricitet och telefon på Hatfield. Efter en resa till Sydafrika och Australien placerades den 23-årige Cecil av en säker valkrets i underhuset, utan politisk ambition och politiska kunskaper. Men under det följande årtiondet markerade han sin självständighet och sin begåvning. Trots familjens motstånd gifte han sig med en flicka

Lord Salisbury

som inte ansågs vara fin och förmoden nog för en Cecil, och han började skriva kunniga och omfattande essäer i biografiska och utrikespolitiska ämnen för den konservativa *Quarterly Review*; de bästa av dessa uppsatser, publicerade i två band, är ännu högst läsvärda genom sin skärpa, sin sarkasm och sina eleganta formuleringar. Då lord Derby bildade regering år 1866 blev Cecil minister för Indien; att han snart avgick av missnöje över Disraelis radikala rösträttsförslag minskade inte hans anseende. 1868 blev Robert Cecil, efter den äldre broderns och faderns död, markis av Salisbury; övergången från underhuset till överhuset passade hans förakt för retorik och propaganda.

Förhållandet mellan Salisbury och Disraeli var från början kyligt och blev aldrig intimt; den strävt tillbakadragne unge aristokraten var misstroten mot partichefens rutinerade älskvärdhet och respekterade mera motståndaren, moralisten Gladstone. Men de konservativa ledarna enades i det politiska arbetet. I Disraelis stora regering 1874—1880 blev Salisbury först minister för Indien och sedan utrikesminister. Berlinkongressen och "freden med ära" blev en triumf för dem båda. Efter Disraelis död 1881 var Salisbury högerns självskrivne ledare. Liberalernas splittring i den irländska frågan gjorde honom till den dominerande kraften i engelsk politik under årtionden. Mellan juni 1885 och juli 1902 var han i tre omgångar premiärminister (i regel också utrikesminister) under sammanlagt nära fjorton år. Det var en glansperiod för England: med Irland tämt genom

undertryckning och milda reformer, en aktiv kolonialpolitik, imperiekonferenser och "splendid isolation". Salisburys klokhet blev ett ordspråk i utrikesdepartementen; efter Bismarcks fall var han den främste av Europas statsledare.

Nyckelbegreppen i Salisburys åskådning, liksom i all solid konservatism, var religionen och nationen. Det var här inte, som hos Disraeli och andra mera oroliga och djärva tänkare, fråga om nödhannar för tvivlet eller nihilismen, utan om självalfallet godtagna utgångspunkter för handlandet. Salisbury skrev i en av

sina essäer att enligt erfarenheten "människor inte är moraliska utan ett motiv, och att ett motiv kan skapas blott genom religiös tro". Denna cyniskt-pragmatiska tanke var dock inte den dominerande. Salisbury var troende; i sin ungdom hade han läst en del teologi och funderat över dessa problem; sedan trodde han i största allmänhet utan att fundera eller precisera; det gällde att undvika irriterande och farliga spekulation "över frågor som ligger långt utanför vår räckvidd". Denna tro, som var tillräckligt aktiv för att göra Salisbury till kyrkobesökare och nattvardsgäst, gav honom den behövliga inre säkerheten och en tillräcklig ökarlighet mot det jordiska lidandet. Välgörenhet var bra, och även sociala förbättringar inom blygsamma gränser, men det väsentliga var ett religiöst och moraliskt liv, och det stod öppet för de fattiga likaväl som för de rika. Skillnaden mellan familjen Cecil i slotten och dess underhavande i stugorna var i grunden inte viktig. Denna överirdlighet underlättades av att Salisbury visserligen levde i bekvämlighet och prakt, men saknade all smak för utsvävningar och ostentativ lyx; det var intet skenheligt i hans förkunnelse om de sociala olikheternas likgiltighet.

Den nationella känslan, ännu mindre reflekterad, kompletterade detta perspektiv. Det engelska folket bildade för Salisbury en enhet, vars trygghet och framgång var politikens mål; från denna utgångspunkt, den för de traditionellt härskande naturliga, var skilda klasser och intressen inom folket oviktiga och nästan osynliga. Vid ett tillfälle liknade Salisbury staten vid ett aktiebolag, där var och en borde ha ett inflytande som svarade mot den ekonomiska ställningen, men denna tankegång var inte representativ för hans åskådning, som snarare bortsåg från än försvarade den politiska, sociala och ekonomiska hierarkin. Då han stod tveksam eller kritisk mot all demokratisering — ehuru han i efterhand helt godtog rösträttsreformerna, som för övrigt under hans tid syntes stärka konservatismen — var det därför att den erfarna, genom sin upphöjda ställning opartiska aristokratin tycktes honom kallad att leda nationen i tävlan och konflikter mellan nationerna. Det gällde att förvalta det bestående, alltså främst att föra en klok utrikespolitik; reformer i det inre var snarast oundvikliga medel att bevara en

balans som gav enhet och kraft utåt.

Kennedy betonar starkt att Salisbury genomförde en del sociala reformer, men han erkänner samtidigt det bristande intresset för dessa problem. I själva verket var Salisburyys regeringstid relativt ofruktbar från inrikespolitisk synpunkt; det lilla som gjordes, främst under den tredje ministären, var snarast Joseph Chamberlains verk. Utrikespolitik och kolonialpolitik stod helt i förgrunden. Det var ett skede av förhandlingar, intriger och i regel tämligen oblodiga koloniala aktioner; i första rummet gällde det att stycka Afrika. Bortåt 100 miljoner nya undersåtar tillfördes den brittiska kronan, ett rekord även i relation till den äldre Pitt. Erövringen av Sudan 1898 och boerkriget 1899—1902 avslutad denna period av väldig expansion.

De stora vinsterna kan ge intrycket att Salisbury var inställd på erövringspolitik. Men så var knappast förhållandet. Trygghet och konsolidering var hans paroller, liksom den åldrande Bismarcks; han avskydde sabelrassel, teatralisk patriotism och stor-slagna imperiedrömmar. Det var verkligen i detta fall tillfället som

gjorde tjuven; i jakten efter kolonier hade England det bästa utgångsläget, och Salisbury kände sig gång efter annan tvungen att handla, om inte en annan stat — Frankrike, Ryssland eller Tyskland — skulle förskaffa sig positioner som kunde bli farliga för Englands säkerhet. För det drag av aggressiv nationalism och imperialism som framträdde kring sekelskiftet var män som Chamberlain och Cecil Rhodes främst ansvariga.

I essäer om de statsmän han främst beundrade, såsom Castlereagh och den yngre Pitt, ger Salisbury karaktäristiker som väl kan betraktas som självporträtt. Castlereagh, skriver han, var ingen teoretiker och ingen entusiast — entusiasm var för Salisbury,

liksom för 1700-talets rationalister, liktydigt med en för förnuftigt folk främmande upphetsning. För Castlereagh var nationalitetsprincipen lika väl som den politiska organisationen likgiltiga; vad han främst strävade efter var

”den fred, den ordning och den frihet från oro och rubbningar som allena kan ge mänsklighetens stora massa någon möjlighet att njuta sin torftiga andel av jordisk glädje”. Castlereagh var, trots all begåvning och duglighet, oförmögen att framkalla sympati och intensiv tillgivenhet; hans inflytande dog med honom själv, och ingen politisk riktning har i honom sett inspiratören eller skolbildaren. Inte minst dessa sista saker är tillämpliga på Salisbury. Delvis beror detta på att han, utom en allmän konservatism, knappast hade några politiska idéer. En förklaring ligger också däri att hans ovilja att framträda och hans längtan till ensamhet gjorde honom till ett slags grå eminens i sin egen regering; under månader lämnade han inte Hatfield, regeringens sammanträden blev alltmer sällsynta, och premiärministern kände knappast igen sina kolleger — Bismarck på Friedrichsruhe och Salisbury på Hatfield var frivilligt isolerade statsmän. Men viktigast är kanske att Salisburyys regim var det gamla aristokratiska Englands sista kraftyttring. Efter hans tid har socialreformismen slagit igenom inom alla partier, allianspolitiken har trätt i stället för ”den lysande isoleringen”, självstyrelse eller självständighet för dominions och kolonier har blivit målet, inte imperiets utbyggande.

HERBERT TINGSTEN

11/5

ANDRA KLASS Den senaste
SIMENON Simenon-
översättningen (Kom-

missarie Maigret i New York, Bonniers, kr. 9:50) är inte så motiverad som de föregående. Som alltid är Simenon rolig, men han är det i detta fall mindre än vanligt. Kommissarie Maigret är bäst i Paris, och utanför Frankrike verkar han en smula bortkommen både bland brottslingar och på krogar. Det finns en mängd lysande Maigretböcker kvar att översätta, och vi får hoppas på bättre val nästa gång.

Herbert Tingsten